

5.9.2011

Dnro 1065/4/10

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha Haapamäki

KOTIETSINNÄLLE EI OLLUT EDELLYTYKSIÄ

1 KANTELU

Kantelija arvosteli 2.3.2010 oikeuskanslerille osoittamassaan kirjeessä poliisin menettelyä erityisesti seuraavasti.

- 1) Kantelija piti lainvastaisena sitä, että poliisi penkoi hänen autonsa ilman perustetta ja kotietsintälupaa.
- 2) Kantelija katsoi, että hänestä oli annettu perusteeton etsintäkuulutus, mikä johti siihen, että hänet vietiin poliisilaitokselle ja hän oli sellissä yli tunnin.
- 3) Kantelija kertoi vaatineensa kuulusteluunsa paikalle asianajajaa, mihin ei ollut suostuttu.
- 4) Kantelijan mukaan hänet oli valokuvattu ilman laillista perustetta.
- 5) Kantelija vaati poliisilta vahingonkorvauksia.

Apulaisoikeuskansleri siirsi asian eduskunnan oikeusasiamiehen käsiteltäväksi.

3 RATKAISU

3.1 Tapahtumatietoja

Kantelija etsintäkuulutettiin 6.2.2010, koska hänen epäiltiin syyllistyneen 15.1.2010 näpistykseen tankkaamalla autoonsa lähes 50 litraa bensiiniä sitä kuitenkaan maksamatta. Tapahtuma oli tallennettu huoltoaseman valvontakameralla.

Etsintäkuulutuksessa pyydettiin seuraavaa: "Olinpaikkailmoitus + annettava todisteellinen kutsu saapua kuulusteluun tai kuulusteltava."

Poliisipartio pysäytti 2.3.2010 autolla liikkeellä olleen kantelijan ja havaitsi, että hänet oli etsintäkuulutettu. Vanhemman konstaapelin mukaan kantelija otettiin etsintäkuulutuksen vuoksi kiinni ja laitettiin poliisiautoon kuulusteluun viemistä varten.

Tällöin kantelijan auton jalkatilassa havaittiin kaasusumutin. Se otettiin poliisin haltuun ja autossa tehtiin vanhemman konstaapelin päätöksellä kotietsintä epäillyn ampuma-aserikoksen perusteella.

Tämän jälkeen partio vei kantelijan poliisilaitokselle. Siellä asiasta ilmoitettiin komisariolle, joka kertoi partiolle korkeimman oikeuden ratkaisusta, jonka mukaan kaasusumuttimesta ei ollut perusteita kirjata rikosilmoitusta ampuma-aserikoksesta eikä myöskään kotietsinnälle eikä kiinnioltolle ollut perusteita pakkokeinolain perusteella.

Kantelija kuulusteltiin syylliseksi epäiltynä em. näpistykseen, jonka hän kiisti. Lisäksi häntä kuultiin kaasusumutinasiaassa - selvityksen mukaan hän totesi, että kaasusumuttimen hän luovuttaa valtiolle.

3.2

Kotietsintä

Kotietsinnän perusteet

Pakkokeinolain 5 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan

Jos on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, tai jos selvittävänä ovat yhteisösakon tuomitsemiseen liittyvät seikat, saadaan rakennuksessa, huoneessa taikka suljetussa säilytyspaikassa tai suljetussa kulkuneuvossa, joka on sen hallinnassa, jota on syytä epäillä rikoksesta, toimittaa kotietsintä takavarikoitavan tai väliaikaiseen hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon pantavan esineen tai omaisuuden löytämiseksi taikka muutoin sellaisen seikan tutkimiseksi, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä.

Kotietsintä siis edellyttää tietyn vakavuusasteen rikosepäilyä.

Poliisipartio on epäillyt kantelijaa ampuma-aserikoksena pitämästään kaasusumuttimen luvattomasta hallussapidosta.

Kuitenkin korkein oikeus oli 3.2.2010 antamassaan ratkaisussa (KKO:2010:7) katsonut, että kaasusumuttimen luvaton hallussapito on rangaistavaa rikoslain 41 luvun 6 §:n mukaisena toisen vahingoittamiseen tarkoitetun esineen tai aineen hallussapitona eikä rikoslain 41 luvun 1 §:ssä tarkoitettuna ampuma-aserikoksena.

Näin ollen kotietsintää ei ole voitu perustaa epäiltyyn ampuma-aserikokseen. Kuitenkin rikoslain 41 luvun 6 §:n mukaisesta teosta säädetty ankarin rangaistus on kuusi kuukautta vankeutta, joten myös sen perusteella voidaan tehdä kotietsintä. Ongelmaksi nyt käsiteltävän tapauksen kannalta muodostuu ainakin se, että rikoslain 41 luvun 6 §:ssä rangaistavuus edellyttää sitä, että hallussapito tapahtuu yleisellä paikalla (toisin esim. rikoslaki 41 luku 5 §: "yleisellä paikalla tai yleisellä paikalla olevassa kulkuneuvossa"). Tässä tapauksessa kaasusumutin oli kantelijan autossa, ei yleisellä paikalla.

Edellä todetun perusteella katson, että kotietsinnälle ei ollut laillisia perusteita. Tämän on myös komisario poliisipartiolle ilmoittanut heti etsinnän jälkeen.

Teon moitittavuutta kuitenkin lieventää se, että poliisipartio on toiminut aiemman käytännön mukaisesti. Edellä kerrottu korkeimman oikeuden ratkaisu oli annettu vain noin kuukautta aiemmin. Pidänkin riittävänä, että saatan käsitykseni toteamastani lainvastaisesta menettelystä poliisipartion johtajana toimineen vanhemman konstaapelin tietoon. Samalla kehotan vastaisen varalle poliisilaitosta varmistamaan, että tämäntyyppisistä tuomioistuinratkaisusta mahdollisimman pian tiedotetaan henkilökunnalle.

Kotietsinnästä päättäminen

Pakkokeinolain 5 luvun 3 §:n mukaan

Kotietsinnästä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Ilman määräystä saa kuitenkin poliisimies toimittaa kotietsinnän, milloin sen tarkoituksena on kiinni otettavan, pidätettävän tai vangittavan taikka tuomioistuimeen tuotavan tai henkilönkatsastukseen toimitettavan tavoittaminen taikka sellaisen esineen takavarikoiminen, jota on voitu seurata tai jäljittää rikoksen teosta verksestään. Poliisimies voi määräyksettä toimittaa kotietsinnän myös muulloin, jos asia ei siedä viivytystä.

Tässä tapauksessa ei ole esitetty hyväksyttävää perustetta sille arviolle, että kotietsintä olisi ollut niin kiireellinen, ettei sen toimittaminen olisi sietänyt sitä viivytystä, että olisi otettu yhteyttä tilannekeskuksessa olleeseen pidättämiseen oikeutettuun virkamieheen. Näin ollen partion johtajana toiminut vanhempi konstaapeli on tältäkin osin menetellyt virheellisesti.

Myös poliisipäällikkö on lausunnossaan katsonut, että mikään ei olisi estänyt vanhempaa konstaapelia ottamasta yhteyttä pidättämiseen oikeutettuun virkamieheen.

Totean vielä, että jos hän olisi ottanut komisarioon yhteyttä ennen kotietsintää, olisi komisario mitä ilmeisimmin tuolloin voinut kertoa hänelle edellä mainitusta korkeimman oikeuden ratkaisusta ja siitä, ettei kysymys siis voi olla ampuma-aserikoksesta.

Kotietsintäpöytäkirja

Pakkokeinolain 5 luvun 7 §:n mukaan toimitusmiehen on pidettävä kotietsinnästä pöytäkirjaa. Saadun selvityksen mukaan kantelijan autoon tehdystä kotietsinnästä ei ole laadittu pöytäkirjaa. Riittävää ei ole se, että kaasusumuttimen haltuunotosta on laadittu pöytäkirja.

Saatan käsitykseni virheellisestä menettelystä vanhemman konstaapelin tietoon.

3.3

Kantelijan kiinniotto

Selvityksissä ja lausunnoissa on esitetty eri perusteita kantelijan kiinniottolle. Kuitenkin vanhempi konstaapeli, joka asiasta päätti, on nimenomaisesti todennut, että kantelija otettiin kiinni etsintäkuulutuksen vuoksi ja laitettiin poliisiautoon poliisilaitokselle kuulusteluun viemistä varten. Näin ollen tämä vanhemman konstaapelin kertomus on otettava arvioinnin lähtökohdaksi: sen mukaan kantelija otettiin siis kiinni jo ennen kaasusumuttimen löytymistä.

Etsintäkuulutuksista ei ole laissa yleisiä säännöksiä, vaan vain yksittäisiä erityissäännöksiä. Oikeuskirjallisuudessa on todettu, että etsintäkuulutuksessa mainitun toimenpiteen pyytäjällä on vastuussa siitä, että lailliset edellytykset toimenpiteelle ovat olemassa. Etsintäkuulutuksen mukaan toimiva poliisimies puolestaan vastaa siitä, että toimenpide kohdistuu oikeaan henkilöön ja että toimenpiteissä noudatetaan laillisia menettely-tapoja (Helminen-Kuusimäki-Salminen: Poliisioikeus s. 83).

Tässä tapauksessa kysymys on vanhemman konstaapelin kertoma huomioon ottaen kysymys lähinnä poliisilain 12 §:n soveltamisesta. Sen 2 momentin mukaan muu kuin vangittava tai säilöön otettava etsintäkuulutettu on velvollinen poliisimiehen kehotuksesta saapumaan poliisiasemalle tai muuhun paikkaan, jossa etsintäkuulutuksen mukaiset toimenpiteet voidaan suorittaa. Jollei hän noudata kehoitusta tai jos on ilmeistä, että hän pyrkii välttämään etsintäkuulutuksessa sanotun toimenpiteen, poliisimiehellä on oikeus ottaa hänet kiinni kuulutuksessa sanotun toimenpiteen suorittamiseksi. Lain-

kohdan 3 momentin mukaan etsintäkuulutettu on, jollei etsintäkuulutuksen edellyttämien toimenpiteiden kestoajasta laissa toisin säädetä, velvollinen olemaan toimenpiteiden suorittamiseksi saapuvilla enintään kuusi tuntia kiinniottamisesta.

Ensin on arvioitava, oliko kantelijan etsintäkuulutukselle ja siinä esitetyille pyynnöille olemassa lailliset perusteet.

Poliisi on epäillyt kantelijaa näpistyksestä. Esitutkintalaissa säädetty näyttökynnys esitutinnan aloittamiselle koskee vain sitä, onko syytä epäillä, että rikos on tehty. Sen sijaan laissa ei ole nimenomaista säännöstä siitä, minkä asteista epäilyä vaaditaan esitutinnan kohdistamiseksi tiettyyn henkilöön eli millä edellytyksillä hänet voidaan asettaa syylliseksi epäillyn asemaan esitutkinnassa (ks. kuitenkin esitutkintalain 9 § 2) ja siis esimerkiksi kuulustella häntä epäiltynä.

Kynnys epäillyn asemaan asettamiselle ei voi olla korkealla. Käsitykseni mukaan esitutkintalaista ja sen perusteluista ilmenee, että henkilöä ei tule kuulustella rikoksesta epäiltynä, jollei rikosepäilyä voida perustellusti kohdistaa nimenomaan häneen (ks. esitutkintalaki 8 § 2 sekä HE 14/1985 s. 19). Se, milloin epäily on riittävän vahva henkilön kuulustelemiseksi syylliseksi epäiltynä, on ratkaistava kussakin tapauksessa tiedossa olevien seikkojen perusteella.

Vaikka rikosepäily ei tässä tapauksessa ole ollut vahva, katson käytettävissäni olevan selvityksen perusteella, ettei ole aihetta epäillä etsintäkuulutuksesta päättäneen poliisimiehen ylittäneen harkintavaltansa katsoessaan, että kantelija voidaan kuulustella epäiltynä kyseisestä näpistyksestä. Kantelijan tavoittamiseksi on voitu turvautua etsintäkuulutukseen, jotta kuulustelu saadaan toimitetuksi.

Tässä tapauksessa etsintäkuulutuksessa on pyydetty seuraavaa: "Olinpaikkailmoitus + annettava todisteellinen kutsu saapua kuulusteluun tai kuulusteltava." Siinä ei siis ole edellytetty kiinniottoa tai muutoinkaan ilmastu, että kysymys olisi esitutkintaa pakoilevasta epäilystä. Etsintäkuulutus ei sinänsä ole todiste pakoilusta eikä vanhempi konstaapeli ole tällaiseen edes viitannut selvityksessään. Komisario toteaa selvityksessään, että kantelijan aiemman käyttäytymisen perusteella oli pidettävä ilmeisenä, että hän ei noudattaisi kuulustelukutsua. Tämän kannanoton tueksi ei kuitenkaan ole esitetty mitään tosiseikkoja.

Asiaa arvioitaessa on otettava huomioon, että kantelijaa epäiltiin näpistyksestä eli siis vähäisestä rikoksesta. Esitutkintalain 18 §:n mukaan epäilty voidaan kutsuttakin noutaa esitutkintaan, mutta vain pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä ja vain, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta ja on todennäköistä, ettei hän noudata kutsua tai että hän kutsun saatuaan ryhtyy pakenemalla, todisteita hävittämällä tai muulla tavalla vaikeuttamaan esitutkintaa. Näpistyksestä epäiltyä ei voida kutsuta noutaa esitutkintaan, koska siitä voidaan tuomita vain sakkorangaistukseen. Tosiasiallisesti kantelija on tässä tapauksessa noudettu esitutkintaan ilman kutsua.

Kaiken poliisitoiminnan lähtökohta on, että kenenkään oikeuksiin ei esitutkinnassa eikä muutoinkaan tule puuttua enempää kuin on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi (poliisilaki 2 § 3 ja esitutkintalaki 8 § 1). Vanhempi konstaapeli ei ole esittänyt perusteita sille, miksei hän pitänyt olinpaikkailmoitusta ja kuulustelukutsua riittävänä toimenpiteenä ja miksi hän katsoi kuulusteluun viemisen siihen liittyvine kiinniottoineen ja vapaudenmenetyksineen välttämättömäksi. Ensin mainittu vaihtoehto olisi voituttanut kantelijan oikeuksiin vähemmän puutuen.

Tältä kannalta hänen menettelynsä on arvostelulle altis. On toki mahdollista, että myös kaasusumuttimen löytyminen ja siihen liittyvä selvittelytarve tosiasiallisesti vaikutti vanhemman konstaapelin ratkaisuun. Totean lisäksi, että syylliseksi epäilty on ilman kiinniottamistakin velvollinen olemaan läsnä esi-

tutkinnassa ainakin 12 tuntia – tässä tapauksessa kantelijan vapaudenmenetyks ei näytä kestäneen juuri tuntia pidempään.

Pidänkin riittävänä, että saatan edellä esittämäni arvostelun vanhemman konstaapelin menettelystä ja poliisilain 12 §:n soveltamisesta vastaisen varalle hänen tietoonsa.

Lopuksi totean, että poliisilain 12 §:n ja esitutkintalain 18 §:n suhde ei ole täysin selkeä tai ainakaan johdonmukainen. Poliisilain 12 § on siinä mielessä erityislaatuinen säännös, että siinä etsintäkuulutuksesta ikään kuin johtuu eräitä pakkokeinovaltuuksia (esimerkiksi kiinniotto-oikeus). Se näyttää myös antavan esitutkintalain 18 §:ää selvästi väljemmät toimimismahdollisuudet kutsutta noutoon. Pidän kuitenkin yleisesti perusteltuna toimintatapana, että jos esitutkintalain 18 §:n kutsutta kuulusteluun noudon edellytykset eivät esityn henkilön kohdalla täyty, tulisi etsintäkuulutuksessa pyytää vain olinpaikkailmoitusta ja kuulustelukutsun tiedoksiantoa (ja epäillyn sitä halutessa kuulustelua). Muutoin poliisilain 12 §:n 2 momentin perusteella toimittaessa voidaan joutua epäillyn kannalta kohtuuttomiinkin tilanteisiin. Jos henkilö ei noudata kutsua, voitaisiin hänet sitten etsintäkuuluttaa uudestaan ja pyytää kuulustelemaan, jolloin myös välitön poliisiasemalle vienti olisi perustellumpaa.

3.4

Avustajan käyttö kantelijan kuulustelussa

Saadun selvityksen mukaan vanhempi rikoskonstaapeli on ennen kuulustelua asianmukaisesti ilmoittanut kantelijalle oikeudesta käyttää avustajaa. Kantelija on ilmoittanutkin haluavansa käyttää tätä mahdollisuutta.

Vanhempi rikoskonstaapeli on kertonut kantelijalle alkavansa järjestellä asiaa, mutta että avustajan paikalle saamisessa saattaa kulua aikaa ja että kantelija olisi velvollinen olemaan odotusajan läsnä poliisilaitoksella ja tarvittaessa lukitussa tilassa.

Tällöin kantelija on selvityksen mukaan oma-aloitteisesti ilmoittanut, ettei tarvitse avustajaa. Vanhempi rikoskonstaapeli on arvioinut, ettei kuulustelun toimittaminen ilman avustajaa vaaranna kantelijan oikeusturvaa. Kantelija on vaatinut paikalle kuulustelijatodistajan, mihin on suostuttu.

Asiassa ei ole tullut ilmi, että asiassa olisi estetty kantelijaa käyttämästä oikeuttaan käyttää esitutkinnassa avustajaa tai että kuulustelussa olisi muutoinkaan menetely moitittavasti.

3.5

Kantelijan valokuvaaminen

Pakkokeinolain 6 luvun 4 §:n mukaan poliisimies saa ottaa rikoksesta epäillystä henkilöstä tunnistamista, rikoksen selvittämistä ja rikoksentehtäjäin rekisteröintiä varten sormen-, käden- ja jalanjäljet, käsiala- ja ääninäytteen, valokuvan sekä tuntomerkitiedot (henkilötuntomerkit).

Kantelija on kiistatta ollut rikoksesta epäilty. Asiassa ei muutoinkaan ole tullut ilmi perustetta, joka antaisi minulle aihetta arvostella kantelijan kuvaamista.

3.6

Toimenpiteet

Olen edellä katsonut, että kantelijan kiinniottaneen ja hänen autoonsa kotietsinnän suorittaneen parti-on johtajana toimineen vanhemman konstaapelin toiminta antaa useassa kohdin aihetta arvosteluun.

Kysymys ei kuitenkaan ole yksittäin arvioituna erityisen vakavista virheistä tai siitä, että käytettävissäni oleva selvitys osoittaisi vanhemman konstaapelin olleen piittaamaton poliisin toimivaltuuksia koskevista säännöksistä.

Totean myös, että oikeusasiamiehellä ole toimivaltaa päättää vahingonkorvauksista. Mikäli kantelija katsoo kärsineensä poliisin toiminnan vuoksi vahinkoa, hän voi esittää vaatimuksensa poliisilaitokselle.

Pidänkin riittävänä, että kiinnitän vastaisen varalle vanhemman konstaapelin vakavaa huomiota hänen virheelliseen menettelyynsä. Hän on kohdassa 3.2 tarkemmin kerrotulla tavallapäätännyt kotietsinnästä, vaikka etsinnälle ei ole ollut laillisia perusteita ja vaikka etsintä ei ole niin kiireellinen, etteikö siitä olisi voinut päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Kotietsinnästä ei myöskään ole laadittu pöytäkirjaa. Lisäksi pidän arvostelulle alttiina hänen kohdassa 3.3. kerrottua menettelyään ja kiinnitän vastaisen varalle hänen huomiotaan esittämiini näkökohtiin.

Lisäksi kiinnitän poliisilaitoksen huomiota siihen, että poliisin toimintaan vaikuttavista tuomioistuinratkaisuksista tulisi pikaisesti antaa tieto henkilökunnalle.

Muihin toimenpiteisiin asia ei anna aiheutta.

Lopuksi totean, että pakkokeinolain 1.8.2011 voimaantulleen muutoksen (871/2011) myötä sillä, jonka luona kotietsintä on toimitettu, on mahdollisuus saattaa tuomioistuimen arvioitavaksi, oliko kotietsinnälle edellytyksiä ja onko sen toimittamisessa menetelty pakkokeinolain (5 luvun 4 ja 5 §:n) mukaisesti. Myös kantelussa esitetyn kaltaisia kysymyksiä kotietsinnästä on siis nykyään mahdollista kantelun sijaan saattaa tuomioistuimen ratkaistavaksi. Laki koskee vain kotietsintöjä, jotka on toimitettu lainmuutoksen tultua voimaan ja asia on saatettava tuomioistuimen käsiteltäväksi 30 päivän kuluessa siitä, kun vaatimuksen esittäjä sai kotietsinnästä tiedon.